21/08/2022

Υπογεννητικότητα: Η σύγχρονη μάστιγα της κοινωνίας – Μια ιδιαίτερη μελέτη του ΔΝΤ

/ Επικαιρότητα

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είναι γνωστό στην πλειοψηφία του κόσμου για τα οικονομικά προγράμματα, τις αναλύσεις και τα χρηματοδοτικά πακέτα σε χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα, όπως έγινε τα τελευταία χρόνια των μνημονίων και με τη χώρα μας.

- **Της Δέσποινας Σωτηρίου**

Ωστόσο, την περασμένη εβδομάδα κυκλοφόρησε μια πολύ ξεχωριστή έκθεση, η οποία αναλύει ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα που αποτελεί «βόμβα» στα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας -όπως το έχει χαρακτηρίσει ευστόχως η Εκκλησία πρόσφατα: το δημογραφικό.

Το ΔΝΤ αναφέρεται στην «νέα οικονομία της γονιμότητας», όπου με τον όρο γονιμότητα δεν αναφέρεται στην φυσική δυνότητα μιας γυναίκας να αποκτήσει παιδία, αλλά κυρίως στην διάθεση και επιθυμία του ζευγαριού να τεκνοποιήσει.

Και οι διαπιστώσεις προκαλούν έντονη ανησυχία:

Η γονιμότητα στις χώρες υψηλού εισοδήματος μειώνεται εδώ και εκατό χρόνια, με ελάχιστες εξαιρέσεις, και σε πολλούς τομείς, είναι πλέον εξαιρετικά χαμηλή, αναφέρει.

Στη Γερμανία, την Ιταλία, την Ιαπωνία και την Ισπανία η γονιμότητα ήταν πολύ κάτω από το 1,5 (παιδιά ανά γυναίκα) για περισσότερες από δύο δεκαετίες – χαμηλότερη από τον μέσο όρο των μόλις δύο παιδιών ανά γυναίκα που απαιτούνται για να διατηρηθεί ένα σταθερό μέγεθος πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι κάθε νέα γενιά είναι λιγότερο από τα τρία τέταρτα του μεγέθους της προηγούμενης.

Η οικονομική διάσταση

Η ουσιαστική οικονομική έρευνα για μεμονωμένες αποφάσεις γονιμότητας έχει φυσικά επικεντρωθεί στις διάχυτες τάσεις που σχετίζονται με αυτή τη δημογραφική μετάβαση—κυρίως αρνητικές σχέσεις μεταξύ γονιμότητας και εισοδήματος και μεταξύ συμμετοχής και εισοδήματος στο εργατικό δυναμικό των γυναικών. Οι οικονομολόγοι έχουν προτείνει δύο βασικές εξηγήσεις.

Η πρώτη είναι γνωστή ως αντιστάθμιση ποσότητας-ποιότητας. Υποδηλώνει ότι καθώς οι γονείς γίνονται πλουσιότεροι, επενδύουν περισσότερο στην «ποιότητα» (για παράδειγμα, στην εκπαίδευση) των παιδιών τους. Αυτή η επένδυση είναι δαπανηρή, επομένως οι γονείς επιλέγουν να κάνουν λιγότερα παιδιά καθώς αυξάνονται τα εισοδήματα. Ιστορικά η γονιμότητα και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνδέονται έντονα αρνητικά, τόσο μεταξύ των χωρών όσο και με την πάροδο του χρόνου.

Η δεύτερη εξήγηση αναγνωρίζει πόσο χρονοβόρο είναι να μεγαλώνεις παιδιά. Καθώς οι μισθοί αυξάνονται, η αφιέρωση χρόνου στη φροντίδα των παιδιών – χρόνος που διαφορετικά θα μπορούσε να αφιερωθεί στην εργασία – γίνεται πιο δαπανηρή για τους γονείς και ειδικά για τις μητέρες. Το αποτέλεσμα είναι μείωση της γονιμότητας και μεγαλύτερη συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό. Υπάρχει στην πραγματικότητα ιστορικά μια ισχυρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και της γονιμότητας με την πάροδο του χρόνου και μεταξύ των χωρών.

Νέα στοιχεία γονιμότητας

Τα δεδομένα δείχνουν ότι αυτές οι σχέσεις δεν ισχύουν πλέον παγκοσμίως. Παρά

τη συνεχιζόμενη αρνητική σχέση εισοδήματος-γονιμότητας σε χώρες χαμηλού εισοδήματος (ιδίως στην υποσαχάρια Αφρική), έχει εξαφανιστεί σε μεγάλο βαθμό τόσο εντός όσο και μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το ίδιο ισχύει και για τη σχέση μεταξύ γονιμότητας και συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα, το υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα σε μια χώρα έδειχνε αξιόπιστα χαμηλή γονιμότητα. Το 1980, η γονιμότητα ήταν ακόμη πολύ πάνω από δύο παιδιά ανά γυναίκα σε φτωχότερες χώρες, όπως η Πορτογαλία και η Ισπανία, αλλά μόλις 20 χρόνια αργότερα, η γονιμότητα στην ίδια ομάδα χωρών είχε αλλάξει. Μάλιστα, το 2000 οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δεύτερη πλουσιότερη χώρα του δείγματος, παρουσίασαν το υψηλότερο ποσοστό γονιμότητας.

Συμβατότητα καριέρας-οικογένειας

Οι πρόσφατες εμπειρικές κανονικότητες υποδεικνύουν τη συμπεριφορά γονιμότητας στις χώρες υψηλού εισοδήματος σήμερα, η οποία καθοδηγείται από παράγοντες που δεν αποτυπώνονται άμεσα από την αντιστάθμιση ποσότητας-ποιότητας ούτε από το κόστος ευκαιρίας του χρόνου.

Υπήρξε ένας θεμελιώδης οικονομικός μετασχηματισμός: σε πολλές χώρες υψηλού εισοδήματος οι γυναίκες συμμετέχουν πλέον στο εργατικό δυναμικό για μεγάλο μέρος της ζωής τους. Το προηγούμενο μοτίβο μιας γυναίκας που εισέρχονταν στην αγορά εργασίας αλλά εγκαταλείπει το σχολείο μετά το γάμο και τα παιδιά είναι πλέον η εξαίρεση και όχι ο κανόνας. Οι περισσότερες γυναίκες σήμερα θέλουν την επιλογή τόσο μιας ολοκληρωμένης καριέρας όσο και μιας οικογένειας. Από ιστορική σκοπιά, μπορούμε να ερμηνεύσουμε αυτή τη μετατόπιση ως σύγκλιση των συνολικών σχεδίων ζωής των γυναικών και των ανδρών μετά από μια μακρά περίοδο έντονα διχασμένων ρόλων των φύλων.

Ενώ η αλλαγή στα σχέδια σταδιοδρομίας των γυναικών είναι κοινή σε χώρες υψηλού εισοδήματος, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση ως προς το πόσο συμβατές είναι πραγματικά οι σταδιοδρομίες και οι οικογένειες των γυναικών. Τέσσερις παράγοντες εξηγούν τη διακύμανση στη συμβατότητα καριέρας-οικογένειας μεταξύ των χωρών: οικογενειακές πολιτικές, συνεργάσιμοι πατέρες, ευνοϊκοί κοινωνικοί κανόνες και ευέλικτες αγορές εργασίας.

Ένας βασικός καθοριστικός παράγοντας της συμβατότητας επαγγελματικής και οικογένειας είναι η πρόσβαση των γυναικών σε οικονομικά προσιτές εναλλακτικές λύσεις αντί του χρόνου που αφιερώνεται στη φροντίδα των παιδιών, χρόνο που ιστορικά παρέχεται αποκλειστικά από τις μητέρες. Σε ορισμένες χώρες, όπως οι

Ηνωμένες Πολιτείες, αυτές οι εναλλακτικές λύσεις είναι σε μεγάλο βαθμό οργανωμένες σε ιδιωτικές αγορές, ενώ πολλές ευρωπαϊκές χώρες προσφέρουν δημόσια παιδική φροντίδα. Η φθηνή και εύκολα διαθέσιμη παιδική φροντίδα ελευθερώνει χρόνο στις γυναίκες και τους επιτρέπει να συνδυάζουν τη μητρότητα με μια καριέρα, η οποία τελικά αυξάνει τη γονιμότητα. Σε χώρες όπως η Σουηδία και η Δανία, όπου η δημόσια παιδική μέριμνα είναι ευρέως διαθέσιμη για παιδιά όλων των ηλικιών, τα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης και γονιμότητας είναι σήμερα υψηλότερα από ό,τι σε χώρες όπου η παιδική μέριμνα είναι αραιή. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι αυτές οι χώρες δαπανούν επίσης μεγαλύτερο μέρος του ΑΕΠ τους στη δημόσια εκπαίδευση προσχολικής ηλικίας.

Ο ρόλος του πατέρα

Οι πατέρες μπορούν φυσικά να φροντίζουν και τα παιδιά. Αν και ιστορικά οι πατέρες αφιέρωσαν λίγο χρόνο στη φροντίδα των παιδιών, τα δεδομένα δείχνουν μια αύξηση τις τελευταίες δεκαετίες. Ο καταμερισμός της παιδικής μέριμνας μεταξύ των γονέων έχει σημαντικές επιπτώσεις στη γονιμότητα όταν οι γονείς σκέπτονται την απόφαση να κάνουν παιδιά. Οι Doepke και Kindermann (2019) δείχνουν ότι σε χώρες όπου οι πατέρες ασχολούνται περισσότερο με τη φροντίδα των παιδιών και τις δουλειές του σπιτιού, η γονιμότητα είναι υψηλότερη από εκείνες όπου η εργασία αυτή μειώνεται δυσανάλογα στις γυναίκες. Η Ιαπωνία, όπου οι άνδρες μοιράζονται ελάχιστα πράγματα στη φροντίδα των παιδιών, το επιβεβαιώνει: η γονιμότητα συνεχίζει να είναι εξαιρετικά χαμηλή.

Μια τρίτη επιρροή στις σύγχρονες αποφάσεις γονιμότητας είναι οι κοινωνικοί κανόνες σχετικά με τον ρόλο της μητέρας στο σπίτι και στον εργασιακό χώρο. Η χαμηλή γονιμότητα μπορεί να είναι αποτέλεσμα παραδοσιακών κοινωνικών κανόνων. Για παράδειγμα, ο χαρακτηρισμός μιας μητέρας πλήρους απασχόλησης ως Rabenmutter (κακή μητέρα) εξακολουθεί να είναι συνηθισμένος στη Γερμανία και επιβάλλει σιωπηρή ποινή στις μητέρες που φιλοδοξούν τόσο για οικογένεια όσο και για καριέρα.